

UNIVERSITETET I OSLO

Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi
post@forskningsetikk.no

Dato: 22. juni 2023
Deres ref.: 2023/62
Vår ref.: 2023/8098

Høring - Revisjon av Forskningsetiske retningslinjer for naturvitenskap og teknologi

Universitetet i Oslo (UiO) vil takke for muligheten til å gi innspill på forskningsetiske retningslinjer for naturvitenskap og teknologi. Rapporten har vært fremlagt til relevante enheter ved UiO. UiO har følgende innspill til oppbygging og begrepsbruk i de reviderte retningslinjene:

Overordnet

De fagspesifikke nasjonale forskningsetiske komiteene (NENT, NEM og NESH) har i dag separate forskningsetiske retningslinjer av fagspesifikke hensyn. Når det gjelder formulering og vektlegging av normene som er av generell og tverrfaglig karakter, burde dette være likelydende i retningslinjene. Retningslinjene kan videre bli enda tydeligere på hva som reguleres i forskersamfunnet og hva som er institusjonenes ansvar. Den endelige versjonen av forskningsetiske retningslinjer for naturvitenskap og teknologi bør ses i sammenheng med de felles retningslinjene fra De nasjonale forskningsetiske komiteene (FEK) for institusjonene, som er under arbeid.

Den tette og ønskede integrasjonen av naturvitenskapelig forskning i HUMSAM framstår som et underkommunisert aspekt i presentasjonen av de etiske retningslinjene. UiO mener de etiske retningslinjene i større grad kunne synliggjort en plassering innenfor et bredere forskningsetisk landskap innenfor humaniora og samfunnsvitenskap.

Enkelte avsnitt i retningslinjene omtaler mennesker, dyr, samfunn og miljø. Det pågår i dag naturvitenskapelig og teknologisk forskning på kultur generelt og kulturminner spesielt. UiO anbefaler at ordet «kultur» evt. «kulturminner» tilføyes i setningene med oppramsinger av grupper (s. 7 og s. 12 f.eks.). Eventuelt bør spesifikasjonene i sin helhet tas ut og at teksten generaliseres i stedet for at den spesifiserer.

Spesifikke innspill til retningslinjene

Forskningens rolle i samfunnet (s.7-8)

Det fremgår gjennomgående av retningslinjene at forskningen har ansvar. Dette er uheldig, da forskning er en aktivitet som i seg selv ikke kan ha ansvar. Det foreslås å endre overskriften til følgende:

Rektor

Postadresse:
Postboks 1072 Blindern
0316 OSLO

Besøksadresse:
Lucy Smiths hus,
Problemveien 7

Tlf: +47 22 85 50 50
Faks:
E-post:
postmottak@admin.uio.no
<http://www.uio.no/>
Org.nr.: 971 035 854

Punkt 1 *Forskningens rolle i samfunnsutviklingen*

Punkt 2 *Forskeren har et ansvar for å bidra til den offentlige samtalen, og forskningsinstitusjonene skal tilrettelegge for dette, eller Forskningen bidrag til den offentlige samtalen*

Punkt 3 *Forskningens bidrag til bærekraftig utvikling*

Punkt 4 *Forskeren har et ansvar for at forskningen bidrar til større global rettferdighet eller Forskningens bidrag til større global rettferdighet*

Siste setning om forskernes ansvar for å formidle kunnskap «*der den kan gjøre en forskjell for fordelingsskjevheter*» bør tydeliggjøres for eksempel med følgende forslag; «*der den kan bidra til å jevne ut fordelingsskjevheter*».

Redelighet, etterrettelighet og åpenhet (s. 8-9)

Avsnittet under punkt 5 «Forskeren har ansvar for å utøve redelig, åpen og etterrettelig forskning av god kvalitet, og forskningsinstitusjonen og finansørene skal tilrettelegge for slik praksis» som lyder:

Det er forskningens egenart at man bygger videre på andres forskning. Forskere som bygger på andres ideer og forskning, både publiserte og upubliserte, skal følge god henvisningsskikk, slik at det framgår både hva som er forskerens eget bidrag og hva forskeren bygger på. Forskeren skal gi balanserte og sannferdige framstillinger av andres forskning. Gjennom sitering og referanser blir forskning sporbar og etterprøvable.»
(øverst på s. 9)

hører mer naturlig til under punkt 6 og kan med fordel flyttes hit: «Forskeren skal respektere andre forskeres bidrag og følge anerkjente standarder for forfatterskap og samarbeid».

Følgende setning: *Forskeren har ansvar for å respektere andres forskningsresultater* (s.8, pt. 5, 2.para) anbefales endret til «*Forskeren skal respektere andres forskningsresultater* i tråd med pt. 6 (s. 9)

NESH har nettopp revidert forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, jus og teologi. I denne retningslinjen er det i punkt 4 inntatt et avsnitt som omhandler veiledere og prosjektledere:

4. *Veileder og prosjektleders ansvar*

Veiledere og prosjektledere har et overordnet og helhetlig ansvar for forskningsetikken i prosjektet.

Veiledere og prosjektledere har et overordnet og helhetlig ansvar for at alle prosjekter og delprosjekter gjennomføres i henhold til anerkjente forskningsetiske normer. Ansvar for forskningsetikk gjelder i alle faser av prosjektet, fra begynnelse til slutt. Ansvar omfatter forskningsetikk i bred forstand – alt fra spørsmål om medforfatterskap og deling av forskningsmateriale til forsvarlighet og samfunnsansvar.

Veiledere skal bistå med veiledning i forskningsetiske spørsmål både gjennom opplæring og i praksis underveis i prosjekter. Prosjektledere har ansvar for å løse forskningsetiske utfordringer som kan oppstå i samarbeid og i delprosjektene. Institusjonene må sørge for at både veiledere og prosjektledere er gjort kjent med sitt ansvar.

UiO foreslår at NENT også inntar et punkt om prosjektleders og veilederes ansvar som i retningslinjene, for eksempel før punkt 6.

Usikkerhet, risiko og føre var-prinsippet (s.11-12)

Det kan med fordel defineres hva som menes med *naturfare* for å tydeliggjøre hvordan dette skiller seg fra *menneskeskapte* og *naturgitte risikoer*. Gjerne ta med eksempler.

Interessekonflikter og habilitet (s.12)

Punkt 10 «*Forskningsinstitusjonen og den enkelte forskeren skal sikre åpenhet om mulige interessekonflikter*» bør utvides med flere tiltak. Slik det står nå, er det nok å være åpen om interessene sine, så kan man gjøre hva man vil. Det kan fortsatt snike seg skjevheter inn i forskningen, selv om man er åpen. Man burde i tillegg gjøre tiltak som ekstra kvalitetssikring og å trekke nøytrale stemmer inn i denne typen arbeid. Punktet kan også styrkes med en klarere definisjon av problemet. Når vet man egentlig om ytre innflytelse er legitim vs. utilbørlig?

Det er prisverdig at personvern er et eget punkt i NENTs retningslinjer. UiO anbefaler at punktene om personvern inneholder grunnprinsippene i personvernlovgivningen (GDPR); *ivaretagelse av forskningsdeltakeres velferd, integritet og verdighet*. Det foreslås derfor at punktet «*Beskyttelse av personer*» på side 5 endres til «*Forsvarlig organisering av forskning med inklusjon av personer*», og at det i tillegg inntas et punkt om at en personvern vurdering i henhold til personvernlovgivningen. Dette er kun ett av flere elementer som inngår i vurderingen av et forskningsprosjekt. Forskningsdeltakeres samtykke til deltakelse i et forskningsprosjekt i henhold til personvernlovgivningen kan ikke erstatte forskers selvstendige forsvarlighetsvurdering av prosjektet og ivaretagelse av forskningsdeltakerne. Dette er viktig å tydeliggjøre i retningslinjene.

Beskyttelse av dyr i forskning (s.14)

Følgende setning: «*Forskeren skal vise respekt for dyr, deres egenverdi og velferd*» foreslås endret til: «*Forskeren skal vise respekt for dyr, deres egenverdi og bidra til å ivareta dyrevelferd*»

Forholdet mellom forskning og andre kunnskapsbærere og kunnskapsformer (s. 15-16)

Den foreslåtte innledende eden framstår som noe kontekstløs, og det synes uklart om den er strengt forenlig med avsnittene om forholdet mellom forskning og andre kunnskapsbærere og kunnskapsformer. UiO anbefaler at denne utgår fra retningslinjene.

En omformulering av punktene om *andre kunnskapsbærere og kunnskapsformer* (s.16-18) vil kunne bidra til bedre forståelse i forskerfellesskapet for intensjonen med denne delen.

Punktene kan i sin nåværende form leses som en forenklet versjon av Feyerabend (som likestiller vitenskap med ideologi og religion). Ifølge dagens forskningsetikklov skal forskere etterleve anerkjente forskningsetiske normer og retningslinjene burde være på linje med forskerfellesskapet i dette spørsmålet. Med denne typen punkt risikerer man at mange vil avvise retningslinjene. Punktene bør bestå, men man burde tenke litt grundigere på hvordan de formidles. I oversikten over punktene (s .6) står det at: «*Forskere skal anerkjenne verdien av andre kunnskapsformer*». Dette kan fremstå som et pålegg om at man må anerkjenne verdien av alternative kunnskapstilnærminger. Men når man går til punkt 16 (s. 15) kommer det frem at det ikke er det som er saken. Punktene handler om å ikke plyndre urfolk for kunnskap, og å være åpen for andre kunnskapssyn når man jobber med folk, og i lokale kontekster. For å få

aksept for punktene i forskerfellesskapet burde man gå en runde med språket for å heve hovedpoengene, heller enn å fronte et vagt pålegg om å anerkjenne alternative kunnskapsformer.

Man må også spørre seg hva disse punktene gjør med rommet for å drive kritisk forskning. Man skal ha respekt for de man studerer og omgås med som forsker, men man skal også ha rom til å formilde ubehagelige sannheter.

Varsling (s. 16)

UiO er enig i at forskere skal ha plikt til å si fra om forhold som er i strid med anerkjente forskningsetiske prinsipper som er nevnt i punkt 19 og 20. Dette er i tråd med forskningsetikklovens § 4. Forskeres aktsomhetsplikt som slår fast at: *«Forskere skal opptre med aktsomhet for å sikre at all forskning skjer i henhold til anerkjente forskningsetiske normer. Dette gjelder også under forberedelser til forskning, rapportering av forskning og andre forskningsrelaterte aktiviteter».*

Universitetet anbefaler at punktet endrer tittel fra «Varsling» til «Melding». Dette vil være i overensstemmelse med forskningsetikkloven om at mulige brudd på anerkjente forskningsetiske normer skal følges opp av et redelighetsutvalg som er faglig uavhengig. Varsling er et begrep fra arbeidsmiljøloven som dreier seg generelt om ansattes rett til å varsle om kritikkverdige forhold hos arbeidsgiver. En forsker som velger å varsle om kritikkverdige forhold har forventninger til oppfølging av varslingen slik dette er spesifisert i arbeidsmiljøloven, mens forskningsetikkloven har andre mekanismer for oppfølging av melding om brudd på anerkjente forskningsetiske normer med eksempelvis full kontradiksjon med offentlighet for redelighetsutvalgets uttalelser (med utsatt offentlighet mens saksbehandlingen i utvalget pågår). Denne sammenblandingen av varsling etter arbeidsmiljøloven og melding om mulige brudd på anerkjente forskningsetiske normer, leder til misforståelser og konflikter om oppfølging av kritikkverdige forhold hos arbeidsgiver og brudd på anerkjente forskningsetiske normer.

I høringsnotatet side 16 -17 er det utdypende tekst for forskers rett til å si fra om kritikkverdige forhold innen forskning. Her sondres det indirekte mellom alvorlige og mindre alvorlige brudd på anerkjente forskningsetiske normer. Universitetet er enige i innholdet, men foreslår at avsnittet omskrives for å tydeligere distansere mellom varsling og brudd på anerkjente forskningsetiske normer. Saker som meldes inn som mulige brudd på forskningsetiske normer/uredelighet i forskning skal ikke «siles ut» av andre enheter ved institusjonen og utvalgenes uttalelser kan ikke overprøves av institusjonene. Det er bare klageadgang til Det nasjonale granskingsutvalget (GRU) når det foreligger en konklusjon om uredelighet i uttalelsen. Dette innebærer en helt annen saksgang enn ved varslingssaker etter arbeidsmiljøloven. UiO anbefaler at kapittel 19 og 20 skrives om slik at termologien fra de relevante lovene benyttes.

Forskningsformidling (s. 17)

Underpunkt c under punkt 21 Forskningsinstitusjonen og forskeren har ansvar for å formidle forskningsfunn (s.18) forslår endret fra *«forskningsinstitusjonen og den enkelte forskeren løpende bør vurdere hvordan...»* til *«forskningsinstitusjonen og den enkelte forskeren bør løpende vurdere hvordan»...*

Utvalgte temaer (s. 19-20)

De utvalgte temaene til slutt i dokumentet burde utvides, eller fjernes og heller tas inn i punktene foran.

Temaene er ganske overfladiske, og omfatter ikke mer enn at retningslinjene gjelder her også. F.eks. kan teksten om oppdragsforskning legges til som et nytt punkt under *Interessekonflikter og habilitet* (s. 12-13) pluss en ekstra setning om dette under punkt 21 *Forskningsinstitusjonene og forskeren har ansvar for å formilde forskningsfunn.*

I omtalen av åpen forskning (s.19) fremkommer følgende utsagn: *Det omfatter også åpne metoder, åpen fagfelleevaluering, åpen innovasjon og brukerinvolvering*: Praksis med åpen fagfelleevaluering der den som gir vurderingen (reviewer) angis med navn, tittel, tilknytning osv. er omdiskutert, da det er usikkerhet knyttet til om dette kan være til hinder for en habil og kritisk gjennomgang av forskningsarbeidet. Det ikke tydelig om det er dette som menes, eller kun at selve vurderingen er åpen.

Med hilsen

Svein Stølen
rektor

Arne Benjaminsen
universitetsdirektør

Dette dokumentet er godkjent elektronisk ved UiO og er derfor ikke signert.

Saksbehandler:
Mette Sollihagen Hauge
m.s.hauge@admin.uio.no
Tlf: 915 900 47